

העכבר העירום הוליד הכרה מוגבלת בחופש הסאטירה

זאב סגל

חרף כל הדברים האלה בית המשפט איננו מכיר בחופש סאטירה נעדר מגבלות, כפי שראוי בחברה המכירה הלכה למעשה בחופש ביטוי רב עוצמה. פסק הדין של בית המשפט העליון איננו מקבל את הביקורת החריפה שנמתחה בזמנו על שופט בית המשפט המחוזי, אמנון סטרשנוב, שחייב את עיתון העיר בהוצאת לשון הרע במקרה זה. לדעת בית המשפט העליון הכתבה שפורסמה "נמצאת על הגבול שבין ביקורת מוגנת לבין השמצות פרועות", כאשר "דימויו של אדם כעכבר מעורר אצל הקורא הסביר תחושת דחייה וגועל". לדעת השופט ברק "הגבול הוא דק מן הדק", כאשר התיאורים בכתבה "מעוררים תחושה קשה לפיה הכתבה כוונה להשפיל ולבוז את הרציקוביץ". טעם דחיית תביעת לשון הרע בבית המשפט העליון הוא בכך שבית המשפט השתכנע כי הדימוי בכתבה לא נועד להציג את הרציקוביץ כעכבר, אלא "נועד לשמש כאמצעי אמנותי הבא להדגים כיצד הפך (או למעשה תמיד היה) למה שהוא יצא נגדו".

גבול הכרת בית המשפט עצמו בחופש הסאטירה, הפרודיה והביקורת הינו אף הוא "דק מן הדק", ויוצרים אינם יכולים לדעת מתי יזכו להגנת "הבעת הדעה" הקבועה בחוק איסור לשון הרע. דברי השופט ברק שלפיהם "אין לאפשר כל השתלחות פוגענית ולו מכיוון שהיא חוסה תחת הז'אנר של פרודיה או סאטירה. העלבות והכפשות אינן מוגנות", מצביעים אף הם על כך שלא הוכר בפסק הדין חופש סאטירה מוחלט. בית המשפט מגלה אמנם נכונות רבה להכרה בחופש הסאטירה, אולם אין הוא מכיר בחופש ללא גבולות וזאת גם לדברי השופט אליעזר ריבלין שלפיהם מדובר במקרה גבולי, הואיל ו"גם לסאטירה, לביקורת וללעג יש גבולות". כך עולה מפסק הדין שכאשר "פגיעת החץ" תחרוג מן המותר, יכול ותקום לנפגע זכות לפיצויים. שאלת הגבול הראוי בין ביטוי להגבלתו נשארת בעייתית ופתוחה. היא מחריפה נוכח תוכניות סאטיריות חריפות בטלוויזיה – נוסח "ארץ נהדרת", "משחק מכור" ו"היכל התרבות" – השמות ללעג ולקלס אישי ציבור. לדעתי הגבול צריך להיות קרוב מאד לחופש ביטוי כמעט מוחלט. במקרה של ספק אם לפרסם או להגביל, מוטב לטעות לטובת חופש הביטוי והסאטירה.

גילוי דעת חריף נגד התקשורת, מפיו של לוני הרציקוביץ, היו"ר והבעלים של קבוצת הכדורגל מכבי תל אביב, על אנשי התקשורת ה"יוצאים כמו עכברים ומפיצים רעל", הביא לסאטירה עיתונאית חריפה בכותרת "העכבר הוא עירום". הסאטירה הישוותה את הרציקוביץ לעכבר. היא הולידה תביעת לשון הרע כנגד העיתון, שהסתיימה בפסיקה של בית המשפט העליון (ממארס, 2004) שהכירה בחופש סאטירה, שאיננו נעדר גבולות.¹ פסק הדין הוא "מורה נבוכים" בסוגיה זאת.

מזה שנים רבות מתמודדת הפסיקה עם האיזון העדין הנדרש בין הזכות לשם טוב מזה לבין הזכות לחופש הביטוי מזה. שתי הזכויות כאחת נחשבות לזכויות אדם מרכזיות ואת שתיהן ניתן לגזור מהערך החוקתי של כבוד האדם. חוק איסור לשון הרע משנת 1965, על פי נוסחו המילולי, מעדיף את הזכות לשם טוב על פני חירות חופש הביטוי, אולם פסיקת בתי המשפט היא שקובעת למעשה את משקלם היחסי של הערכים המתנגשים ביניהם לא אחת.

פסק הדין שניתן במארס 2004, בבית המשפט העליון, קיבל את ערעור רשת שוקן על החלטת בית המשפט המחוזי לחייבה בהוצאת לשון הרע בגין פרסום מאמר סאטירי בעיתון התל-אביבי העיר כנגד הרציקוביץ. פסק הדין נשען על הכרה במשקלו הכבד של חופש הביטוי, כאשר מדובר ב"ביטוי, כגון ביקורת, סאטירה, פרודיה, טור דעות, שמטרתו בעיקר לעורר ויכוח ציבורי, אך הוא חף מיומרה להציג אמת עובדתית". כהדגשת נשיא בית המשפט העליון, אהרן ברק, "כאשר מדובר בהבעת דעה מסוג זה, הגבלת חופש הביטוי פוגעת בצורה קשה בקיומו של 'שוק רעיונות' חופשי, בצורך להגשמה עצמית ובלב לבו של השיח הדמוקרטי".

פסק הדין מחזק פסיקה קודמת, ברוח פסיקה אמריקאית שניתחה את התיקון הראשון לחוקה האמריקאית הנותן מעמד חוקתי מיוחד לחופש הביטוי והעיתונות, שלפיה יש לתת משקל מרבי לחופש הביטוי בעת שמדובר בפרסום אודות דמות ציבורית, ולא באדם פרטי. המשקל שיש לתת במקרה כזה לזכות לשם טוב, נחלש לדעת בית המשפט, הואיל ודמות ציבורית נהנית מנגישות רבה לכלי התקשורת, שלא כאדם פרטי. הזכות לחופש הביטוי אף מתחזקת כאשר מדובר בהבעת דעה, ולא בהפצת מידע, שאז עמידותו של הנפגע אמורה להיות גבוהה יותר, כשעליו להיות נכון לספוג הערות ביקורתיות המתייחסות לדיון זה.

1 ראו ערעור אזרחי 4534/02 רשת שוקן בע"מ נגד הרציקוביץ פ"ד נח (3) 558. ראו כללית ח'אלד גנאים, מרדכי קרמניצר, בועז שנור, לשון הרע – הדין המצוי והרצוי (2005).